

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIÓN DE MITJORN - GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Plasseta, 1.
Mitjorn. — Sant Cristófol.

SUSCRIPCIÓ

A Espanya cada trimestre 0'50 pta.
A fora id. id. 0'60 »

Núm. solt 5 cénts.

MITJORN - GRAN

Es nom de *Mitjorn*, donat a terres de Menorca. es molt antic.

En 1229, essent Menorca mora, però tributaria de sa Corona d' Aragó; el papa Nicolau IV aprová s' establiment d' un convent de frares Mercedaris, redemptors de cautius, an es Puig de Mitjorn, (*Podio de Osterno*).

Ses terres vehines pregueren d' aytals frares, es nom de la *Fraria*, y en elles, essent ja Menorca cristiana, l' any 1330, el rey de Mallorca en Jaume III, decretá sa fundició de sa parroquia rural de Sant Bartomeu, funament de sa població de ses Ferreries.

Es Mitjorn, que li podèm dir es terme dels barrancs, y que comprenia desde sa serra de montanyes a la mar de mitjorn, y desde es barranc de Son Blanc an es barranc d' Aljandar, tenia sa parroquia a Sant Bartomeu, que mes tart se digué *ses Ferreries*, quant quatre ferrers establiren una fornal per hom a redossa d' aquella església rural. Y anys y anys es Rector de ses Ferreries no començava sa missa que no fossin a l' església els pagesos de Son Ermitá y de Deyá, els llocs extrems des terme.

Con que a ses Ferreries hi havia poques cases, sa posada dels pagesos era a sa Rectoria. Y de temps nostro hem vist servir de *Centre de pagesos* s' entrada de dita casa: allá aseguets en es banc de fust, que dona la volta a sa sala, els bons pagesos, parlaven, entre pipada y pipada, des temps y de s' anyada, de ses natcies y de ses pastures..., gobetjats dins es sí maternal de sa parroquia...

* *

Passaren anys y centuries; y mitjançant sa devuytana, un día els pagesos d' aquest terme d' es Mitjorn, y els casolans que habitaven a Son-Treufoc y a ses Barreres, de Biniatzèn, en terres de Biniquadrell, a la Figuerenya de Biniquadrellet, an es Mestay y a s' Arravaleta de Binigaús, van ferse una capelleta. La feren no a un rodol de casetes, sino al bell mitj dells y des terme, en terres de Biniquadrellet, (es propietari regalá es trast), vora 's camí que anava de Biniquadrell a Alahó. De còdols y terra, amb es sostre de canyes y teules, la féren; dirigint s' obra mestre Cristófol Barber des Mestay, y, tal vegada, degut an aixó sa capelleta fou dedicada a Sant Cristófol mártir.

A la primaría no 's replagava prou porque s' hi digués missa cada diumenge y festa. Sa capalleta no tenia campanar, ni campana: un ram vert de mata, penjat damunt sa porta els dissaptes, avisava que alendemá s' hi diria missa.

Assó era en sa temporada,—durant sa dominació britànica,—d' aquells anys tant dolents, tant crudels; temps de males anyades, de miseria, de fam... que no se van contreure a la sola pagesia sino qu' entraren per ses portes dins ses ciutats, y per assó s' historia ho registra.

Y es particular,—y ben segur que an assó s' historia no ho registra,—que, en mitj de tanta maulura, an es terme mes rocós y aspre de Menorca s' hi congríás un nou poble: en anys eminentment pobres, la Pobreya de la pagesia mes pobre de s' Illa infantá Es Mitjorn Gran.

D' ell, ja 'n parlarem un altre día, si Deu vol.

Francesch d' Albranca.

Sa Duquesa de Almenara Alta

Cuant un poble no pot correspondre dignament a n' es seus protectors per es be que li han fet, s' agraument l' obliga a quant menos ferlo publich y a estar sempre dispost a fer en favor de ells tot quant vulguin sempre que sía posible y donin clarament entenent es seus desitjos. Segons aquet modo de pensar de cap de sas maneres porem tenir no mes per noltros es grandissim favor rebut especialment enguany de sa generosa y noble senyora cual nom encapsala aquestas retxas per nostro estimadissim Mitjorn y seriam molt injusts si no publicassim nostro fondo agraument a n' es miray de sociólechs católics, edificant protector des veys, *demófil* de ver y vertader amant de sa nostra terra, es representant de sa Sra. duquesa a n' aquesta illa, Dr. Antoni Anglada.

Tal com havían vingudas sas cosas mos esperava un hivern terrible; al caurer per maig darrer va fer un any, es Banch de Mahó s' havia engolit cmo una avench sas suhors de molts de trebayadors y també havia rebentat no poch sas fortunas de diferents propietaris des nostro terme que abans tenian molta gent y per tal motiu se veyan obligats a llevar es seus *ranxos*... Retgirava pensar en sa miseria que mos esperava; sas esperansas eran tan enfora que casi 's perdían de vista...

Se es dit que *Deu tanca un camí y ne obra un altre* y noltros en porem fer testimoni. En mitx de

aquella terrabastada, com es sol foradant en mitx de nivulada borrascosa, es nombrat apoderat de sa Sra. duquesa en aquesta illa un *demócrata* de cor, de aque ells qui am sas obras concertan habilment sas sevas anteriors melosas y melodiosas paraulas variacions totas ellas ricament armonisadas sobre motius de sa carta *De conditiones, opificum* escrita per s' amantissim pare des trebaya-dors Lleó XIII. Me referesch a n'es Dr. Anglada que vivament sentit de sa miseria que mos voltava, ben penetrat de sa seva distingida misió y coneixedor des nobilissim cor de sa seva representada toca a sas sevas portas y no está en posa fins que ha conseguit ordre pera empendre importan-tas milloras en sas fincas de la Casa y ha pogut ocupar tothom que estagues desenfeynat. Cual-sevol li mancas feyna sabia que 'n trobaria a Ca's Duch, tanta com ne hagues de menester, a un preu bastant rahonable y am sa ventatge de que si ni surtia de seva o a una altre bande poria apleglarla y una vegada llest de ella tornava a tenirne a Ca's Duch ja que dita Casa volia esser sa providencia des nostro poble.

Quins am mes motiu que ningú podrán bene-hir sa generositat de sa Sra. duquesa y bon amor des seu apoderat son es veyets y gent flaca ja que a la Casa troban feyna, bon tracto y gens mala paga. Pera es veyets te donadas es Dr. Anglada repetidas ordes de que *ningú ets e maltracti, que fassin sa casta de feyna que sian per fer y no mes que sa que puguin.*

No'ls hi vé de ara a ca's duch de Almenara de-mostrar am fets sa seva estimació a n'es Mitjorn. De molt antich es marquesos de Albranca ante-passats paterns des fiys de sa duquesa actual ja la havian demostrada concedint pensions a n'es tra-balladors envehits servintlos dins la heretat de la Casa, millorant sa nostra esglesia, prenent part activa en sas nostras festes, etc., etc. En primis es duch may prou plorat Dony Gabí se'l estimava fora mida y si sa seva mort va esser perdua gran pera tota s' illa per es mitjorners ho va esser irre-parable. ¡Tant era lo que poria y volia fer per noltros!

Que Deu pagui llargament tant a sa Sra. du-quesa com a n'es seu apoderat es grandissim con-sol per ells vessat demunt noltros. Ella haura pres molt de gust concedint pa a nes treballadors y ell repartintlo) pero molt en té admirantlos y pre-gant a Deu els-hi conservi felisment molts anys, s' autor de aquestas retxas expressió des cor de s' agrahit trebayador de la casa.

Francesch Casali Piris.

Carta oberta

Sr. Director de LLUM NOVA.

Molt Sr. meu: Li prec se serveisqui dar cabuds dins el periodich de sa digna direcció. aqueta quatre retxes, mal escrites, es ver, pero com deya en Bertomeu Tuduri, «de escriure tothom ne sap amb es llegi es veuen ets homus.»

Com jo litx tot papé que vegi, s' altre dia va caure dins les mades mans un nombre de LLUM NOVA en el cual vaig llegir tot extranyat y admi-rat. que sortia des Mitjorn.

El vaig mirar diferentes vegades perque no sabia si era un somit meu, ó si era realitat que des Mitjorn en sortis un periódich y vaig pen-sar que molt havia canviat en poc temps. Yo

l' he vist desde que alen perque hi som nat, avuy tench 80 anys, y durant tant de temps, he après cualca cosa que voldria di, que per molts es nova y li prech tenga l' amabilitat d' insertarla.

Es Mitjorn surt de ses Ferrerías y al antich es seu terme arribava des riu de Sta Galdana fins á nes de Binicudrell de baix.

De Sta Galdana fins á n'es Riu de Trebalujer li diuen encara es *Mitjornet* y desde Trabalujer a n'es de Binicudrell de baix li diuen Es Mitjorn-gran. Molts se pensan que li donan tal nom de *gran*, per befa, perque relativament es petit, pero han de sebre que Es Mitjorn es estat vila, y tots els veys li deyan *sa vila* des Mitjorn-gran, m' en vaig á la *vila*, vench de la *vila* etc. etc. Avuy no' s sembla ni noves amb lo que que era y socce-hia ara fa setenta anys, pero per no allargar massa aquesta carta ho diré amb una altra si no ha de ser cansarvos.

Salut y endevant ses atxes.

Un mitjornè que está as Mercadal.

INCERTITUT

Del Llibre (*Poesies*)

Barca qui t' en vas t' en vás
mar endins, lluny de la costa
si' m volguessis dar resposta
digam quant retornarás.

Barca qui t' en vas t' en vas
lluny de la costa nadiva
ta resposta n'es esquiva;
Deu sols sap si tornarás.

Com tu, en la mar de la vida
me fa vogar el desti;

nijo ni tu podem dir
com parará nostra eixida.

Com parará nostre eixida
tant sols ho pot sebre Deu,
que l' incert viatge ten,
es l' imatge de la vida.

¡Com parará nostra eixida!

Angel Ruiz Pabio.

Cullita de blat dins el terme parroquial del Mitjorn-gran en l' any 1912.

Al lloch	Albranca	200	curteres.
A	Albraxella	156	»
A	s' Angulidó.	42	»
Al	Bech-Nou	105	»
Al	Bech-vey	54	»
A	Bequet	52	»
A	Biniatzem	303	»
A	Binicudrell de baix.	47 ½	»
A	» de dalt.	105	»
A	» Germen	126	»
A	Binicudrellet	174	»
A	Binigans vey	97	»
A	Cam-prodó	66	»
A	sa Canacia	30	»
A	Deyá	41 ½	»
A	ses Fontredones de baix	377	»
A	» » de dalt	110	»
A	Granada.	106	»

Suma y sigue. 2.192 »

	<i>Suma anterior</i>	2.192	<i>cuarteras</i>
A sa	Canaleta.	23	»
A	La Cova.	15	»
A	Na Furedada.	66	»
A	Rafal Fort.	60	»
A	Sant Benet.	9 ½	»
A	Sant Agustí.	62	»
A	Sant Adeodato.	33 ½	»
A	Sant Juan.	52	»
A	Sant Roch.	143	»
A	Sant Miquel.	38 ½	»
A	Santa Catalina.	32	»
A	Santa Clara.	76	»
A	Santa Mónica.	103 ½	»
A	Santa Victoria.	41 ½	»
A	Sa Vall.	21	»
A	Son Carabassa.	64	»
A	Son Boter.	50	»
A	Son Pons.	84 ½	»
A	Son Saura.	67 ½	»
A	Son Trémol.	105	»
A	Son Vidal.	171	»
A	Son Talis.	42	»
A	Trebaluger.	66	»
A	Sa Torre Nova.	56	»
A	Sa Torre-veya.	205 ½	»
Al	Verger.	51 ½	»
A s'	Hort des Bech.	10	»
A	» de dalt Binietzem.	21 ½	»
A	» de baix »	30 ½	»
A	» des Rafal fort.	4	»
A s'	estancia del Rey.	17	»
A	» den Barber.	12	»
A	» den Francesch Gomila.	30	»
A	» den Casali.	8	»
A	» den Borrás.	12	»
A	» del Lamu Sebastiá.	10	»

En Total se han cullidas 4.087'50 »

B. B.

Conversant amb en Cuatre-uys.

- Alabat sia Deu.
 —Per sempre...
 —Bonanit. ¿Se pot entrar?
 —¿Endevant?
 —¿Com vos va, Cuatre-uys? Si no ha de ser molestiarvos, vos faré una pregunta.
 —Digau, digau, vam.
 —Idó, avuy m'han dit que vos haviau retirat de tot, y que ja no sortirian mes dalt LLUM NOVA, ses vostres berbes de la Secció *Mirant Arreu*. Jo, qui lo primé que llegia del periodich era assó, y es trusset que mes m'agradava era es vostru, he pensat: m'en vaig a veurel per sebreu cert, y segons que me digui, sortiré jo.
 —Idó, si; vos han dit sa veritat.
 —Y com es assó, si's pot sebre, que tant prest vos hajau ja retirat, o teniu pó que cualcú vos infli es morrus?
 —Ca, res d'assó, ni molt mancu, pero teniu paciència, seys y vos ho contaré. Idó, com sabeu en el darré nombre de LLUM NOVA, seguia ses meues berbes y parlava d'un qui a n'es carré Nou havia amanassat y fet el coll blau a dos mes. No deya a n'a qui, si be me creya que tuthom sabia es fet de que un carreté bastant gros, qui sortia des magatzems de can Mica va fe una berba a n'es fiys d'un tahadó mitjorné y en ses mans plenes de blauet les untá es coll, pero justiment un cas

semblant diuen que va socché al mateix carré, encara que un poch mes serio, y molts a lo que jo deya, ho van pendre per aquell, quant jo tant sols no'n sabia res.

—¿Y assó es tot? Cert que amb assó no hi ha prou motiu per retirarvos.

—No es assó lo principal, sinó que perque contava aquesta berba un senyó, que no vuy anomená perque molts el coneixen, me va denunciá a n'es jutge des Mercadal, y venga corre d'un vent y de s'altre, tot extranyat de que per una cosa tant ignocent hagués d'essé denunciat; y quant mes empenyat estava en que la 'causa passás en-vant, perque tuthom s'enterás de sa ridiculesa dels qui no poden sufrir LLUM NOVA y aconseyan cualsevol maldat a persones incapaces per si soles de fer mal a ningú, allavores var veni aquell senyó que a lo vist heu pot tot y va retirá sa denuncia per no mostrá sa filársega.

—Pero assó, no's prou per no haver d'escriure mes.

—Vos ho diré d'un cop. Idó, amb tantes anades y vingudes, vaig perdre ses uheres y com vos sabeu que som tant curt de vista, ara no veig res, pero res.

—¿Si que me sap greu! He de proposar que entre tots vos ne comprem unes, perque hi ha coses que necessitan corretgir y es ben necessari dirles.

—Feisho així com vulgueu, pero jó per ara, res puch dí, ni res sé.

—Ara me'n he pensada una. ¿Voleu, idó; que ho faixem tots dos junts, vos escriureu y jo vos portaré les noticies y al entretant replegarem per compraryós unes altres uheres?

—Així ja aniria.....

Idó, així heu farem, y sempre com avuy podrem firmarmós.

Dos qui'n fan un.

EPIGRAMES

Un homo un día em digué,
 que va trobá pe's carrés
 una bossa de doblés
 un atlot dematiné
 Y jo li vaig contestá
 que molt mes dematiné
 degué essé es qui la perdé;
 y aquell homo va callá:

Un covart y fanfarró
 contava a na Margalida
 haver dat una corrida
 a tres guerrés de bravo
 ¿Y volem sebre com era
 es brevetjá des bergant?
 Fou que ell corria devant
 y els altres tres a darrera.

Un aprendiz.

CRÓNICA

DE CANOSTRA

—Aquesta setmana passada, el comité conservador des Mitjorn va fer celebrar solemnissims *funerals* a la memoria del quefe d'aquest partit a Menorca Don Juan Orfila, mort l'altra mesada.

La missa major va esser molt solemne distingintse en el cant de la *Sequencia*, el tenor D. Llorens Riera y el baix D. Magi Pons. La concurrència *numerosissima* y molt distinguida. Presidían el dol, el nostre simpàtich amich el distingit jefe del partit dins Mitjorn D. Simón Piris Triay, y l'opulent propietari, quefe del partit lliberal de la localitat D. Bernat Alsina Salóm. Al cel sia l'anima de tan honrat patrici.

—La setmana passada l'esposa d'en Antoni Flurit, va donat a llum felisment un fiet. Com es el primer, tenen l'alegria de que sol venir rodetjat el primer fruit de benedicció. Deu les ho conservi y les ne doni alegria.

—Sen han entornats ja cap a Barcelona punt de sa residencia els nostres amichs D. Jaume y D. Antoni Gomila. Setim el seu dol y la ausencia de tant meritissims mitjorners, que sempre han dat proves de gran amor al poble ont van neixe.

—LLUM NOVA, ha rebut donatius especials de Mossen Antoni Moll *Prere* d'Alger y dels Señors D. Jaume y Antoni Gomila. Desde aquestes columnes sa Redacció de LLUM-NOVA te gran honor en remerciar afectuosament a tant desinteresades persones, aqueixes mostres de favor y amistat y tenim gran gust en inclourerles en la llista de *Protectors* de LLUM-NOVA que tenim oberta. Deu les pagui l'obsequi.

—El dia de Sant Miquel festa onomástica del nostre Sr. Rector D. Miquel Timoner sa banda de música de «Minerva» dirigida per D. Andreu Ferrer, el va obsequiá amb una serenata; se la tenia ben merescuda.

—L'Administració de correus que estava a un cap del poble s'ha establerta al carré Major, al punt mes céntrich, just al costat de l'Estació Telefónica. Ara vendria molt be que s'en cuidás d'aquest aparato. *Es Sereno* tenguentlo en s'administració de correus. ¿Perque no'n parlan es retgidòs?

—N' Antoni Sales (a) Barceló, s'es establert aquí com a *coqué*. Esperam farà bona feina, y están segurs que així, tindrà molta sort com li desitjam.

—En aquest poble tot adelanta. Sa setmana antes de Sant Miquel ja vam menjar embutits freschs de sa butiga del Sr. D. Miquel Carretero. D'aquesta fruite en aquet temps encara no'n venen per aumont y aquí ja n'hi ha.

—S'altre setmana tinguerem per aquí un madrilenyo cercant socis per *El Auxilio del Obrero* societat de Socors de malalties de Palma, y segons mos diuen després de fe alguns días a la fonda sen aná sense pagar ni dir rés al fondista. ¡Bona propaganda per aquesta societat que te tant bons corre-dós!

¡Bon recort y avis p'els fondistes dels demés pobles!

NECROLÓGIQUES.

Dia 19 del mes passat va entregar l'anima a Deu, després d'haver rebut els Sagraments y ple de conformansa, D. Jaume Gomila Barber, distingit mitjorner, dedicat al comerç tota sa vida, bona persona a carta cabal, amant del progrés des Mitjorn, y soci de *L'Unió des Mitjorn-gran*. Amb sa mort, la societat está de dol y expressa com tam-

bé ho fa sa Redacció de LLUM-NOVA, el sentiment mes profund a sa familia, per una pérdua tant gran e irreparable.

El dia 20 morí també D. Antoni Vacarissas mitjorné, y amich de tot cuant tendis a la millora des Mitjorn. Avuy residía casi sempre a Mahó, si be la mort el sosprenqué en el nostru poble. Deu doni a sa familia consol, y llarga vida per pregar per ell.

SECCIÓ RECREATIVA

Soluciones al nombre passat

Preguntes: 1.ª En que te arquet.—2.ª En está oberta.—3.ª Di sa segona.

Semblases: 1.ª En que está dins sa caixa.—2.ª En que te popa.—3.ª En que xupa.

A la Fuga de vocals:

Tu tens cara de col fió
d'aquella reburdunida
te penses essé pulida
y ets lletja que fas po.

Endevinay: Un Estel.

Les han endevinades: Totes, En Fermin Roca, en Jusep Sintes y n' Emilio Pons. Algunes, En ronquet, en M. S. y en Juan Riudavets.

D'AVUY

PREGUNTES:

- 1.ª ¿Quina carrera es sa mes brillant?
- 2.ª ¿Qui es que no está satisfeta fins que la matan?
- 3.ª ¿Que es lo que está just an mitj del mon?

XARADA:

Prima es cosa de la ma
y amb *dos* segons sa lley
solen sempre al nostro rey
en sa festa saludá;
y assegurar amb molta rahó,
qui afaginhi la *tercera*
a sa *segona* y *primera*
forma es *Tot* nom de varó.

ENDEVINAY.

Teng guerra y no son soldat.
y podeu está segú
que sense ofendre a ningú.
de tothom som trapitjat.

Un aprendiz

Les soluciones al nombre qui ve.

Correspondencia de LLUM-NOVA

Un Mitjorner que está as Mercadal: Avuy va lo vostre.—*Un aprendiz*, mos agradan els vostros trabayets. Trabays serios n'admeten de castellans, pero La Secció recreativa convé que siga en pla tota.—*Francisco Casali*, Hi va el vostre artielet. Molt be.—*B. B.*—Son curiosos aquets datos.—*D. Bernal Borrás*, Avuy no hi ha quebut el vostre artielet.

Imprenta y llibreria de S. Fábregues.—Ciudadella.